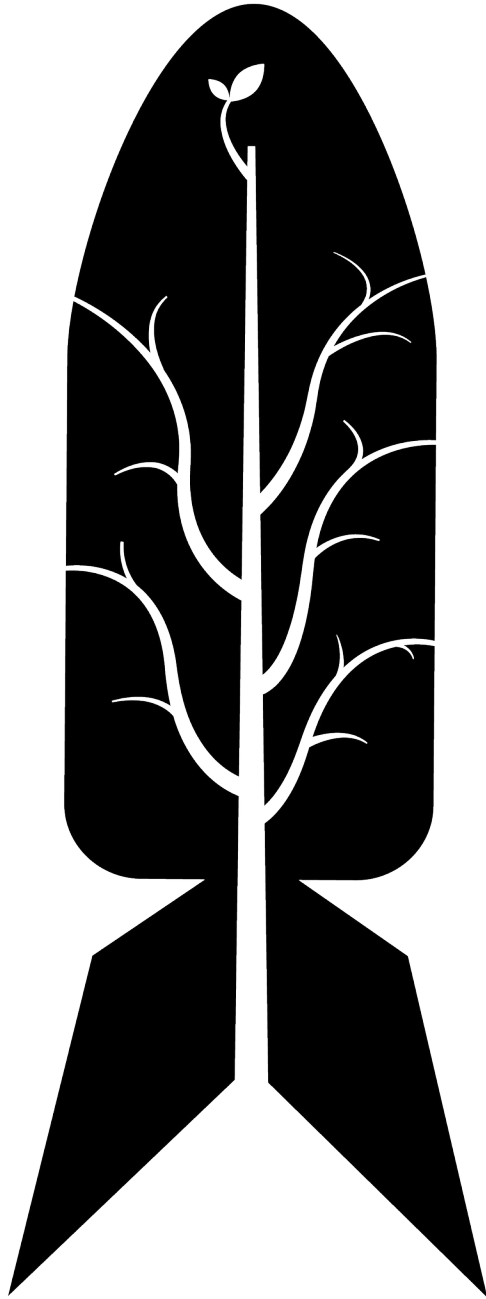

UWEC Work Group issue

U W

E C

**Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group**

*Issue #1
2022 UWEC work group*

UWEC Work Group: РОБОЧА ГРУПА З ЕКОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Лист до читачів:

Дорогі друзі!

Ми пропонуємо до вашої уваги наш перший випуск журналу, присвяченого екологічним наслідкам війни.

Ми – це UWEC (Ukraine War Environmental Consequences) Work group, спільнота експертів, екологів, журналістів та активістів, які поставили за мету говорити про екологічні наслідки війни в Україні так, щоб про це почули у найдальших куточках планети.

Війна розкрила багато проблем, які існували у суспільстві, показала їх взаємообумовленість. Хоча військові дії, спричинені вторгненням Росії в Україну, відбуваються у Східній Європі, відлуння їх чути у всьому світі.

Сьогодні під загрозою знаходиться кліматична та екологічна безпека всієї нашої планети. Тільки разом ми зможемо не лише зупинити війну, а й знайти спосіб мінімізувати її наслідки.

У першому журналі ви зможете прочитати про:

- UWEC Work group – хто ми та які цілі перед собою ставимо;
- Які наслідки для довкілля України може спричинити ця війна. Інтерв'ю з керівником та співзасновником Української природоохоронної групи **Олексієм Василюком**;
- Війна руйнує інфраструктуру України, трансформуючи ландшафти та екосистеми. Приклад Оскільського водосховища в Харківській області, обмілення якого через підрив дамби є одним із найсуттєвіших наслідків війни вже сьогодні;
- Наш експерт **Євген Симонов** розповідає про те, як спричинена війною продовольча криза може вплинути на природоохоронні території всього світу. Зокрема, сільськогосподарське лобі отримує додатковий аргумент для освоєння природних територій ;
- Нова ініціатива Міністерства оборони Росії веде до появи нових ризиків, пов'язаних з неконтрольною вирубкою лісів;

З усіх питань пишiть за адресою: **editor@uwecworkgroup.info** Також не соромтеся поширювати інформацію про нашу ініціативу серед ваших колег. Ми відкриті для співпраці експертів, екологічних організацій та активістів з усього світу. Наш сайт англійською мовою: <https://uwecworkgroup.info/>

Щиро ваша, редакція UWEC Work group

Випуск журналу UWEC №1

UWEC: Пошук рішень через обмін інформацією про вплив війни на довкілля

Сьогодні наслідки вторгнення Росії в Україну починають відчуватись у всьому світі. Глобальні виклики включають енергетичну кризу, посилену відмовою багатьох країн від поставок російського викопного палива; перспективу голоду, який насамперед торкнеться найбідніших країн планети; регрес екологічної та соціальної політики в багатьох країнах, уповільнення прогресу у досягненні цілей кліматичної нейтральності.

Напад Росії на Україну — критичний момент, свого роду перехрестя. Йдеться не лише про те, які гуманітарні та екологічні кризи мають осмислити і пережити у всій Східній Європі, а й про вибір шляху розвитку глобального суспільства.

Світ не може чекати закінчення війни. Ми повинні вже зараз шукати вирішення сьогочасних проблем - адаптації до зміни клімату, руйнування природних екосистем, відновлення холодної війни.

Україна на передовій

Військове вторгнення в Україну, промислово розвинену державу, що володіє ядерними об'єктами, вже призвело до катастрофічного забруднення, яке має реальні і потенційні транскордонні наслідки. Значна кількість унікальних природних об'єктів, екосистем та видів, а також об'єктів Світової спадщини перебуває сьогодні під загрозою знищення.

Найбільш очевидними є прямі негативні впливи на навколишнє середовище, такі як викиди токсичних речовин внаслідок бомбардувань нафтопереробних заводів або руйнування водоочисних та каналізаційних споруд.

Окрім очевидних наслідків, також варто говорити і про непрямі або навіть приховані наслідки, яким часто приділяється менше уваги. Війна ще не закінчена, а ситуація у світі вже значно погіршилася.

Зокрема, все більше занепокоєння викликає той факт, що конфлікт в Україні чинитиме суттєвий негативний вплив і на глобальну кліматичну політику.

Війна також викликала ослаблення екологічних вимог та стандартів в Україні, Росії та багатьох інших країнах. Політики та корпоративні лобісти по всьому світу пропонують пожертвувати охороною навколишнього середовища на користь зміцнення оборони та порятунку економіки.

Іншим, менш очевидним наслідком війни в Росії та Білорусі, є посилення тиску на активістів громадянського суспільства, експертів та громадські ініціативи, у тому числі екологічні. Багато активістів та експертів із цих країн змушені були виїхати з політичних причин, але намагаються продовжувати свою роботу.

Сьогодні Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, екологічні громадські об'єднання та низка міжнародних організацій збирають інформацію про негативні екологічні наслідки вторгнення. При цьому як державні органи, так і громадянське суспільство не в змозі зафіксувати негативні наслідки та почати вирішувати проблеми на окупованих територіях та у зонах активних бойових дій.

В Україні та суміжних країнах представники громадянського суспільства борються за те, щоб війна не використовувалася як привід для пом'якшення екологічних законів та правил. Екологічні громадські об'єднання виступають проти будь-якого послаблення стандартів оцінки впливу на довкілля та прагнуть зробити так, щоб відновлення України відповідало стандартам сталого розвитку та європейській політиці Green Deal («Зеленій угоді»).

Ініціатива UWEC

Засновниками робочої групи «Наслідки війни в Україні для довкілля» – Ukraine War Environmental Consequences Work group (UWEC) є активісти-екологи, експерти та журналісти.

Завданнями нашого партнерства стали збір, перевірка, аналіз та обмін інформацією про війну, проведення експертних досліджень та підготовка рішень щодо подолання глобальних гуманітарних та екологічних криз.

Насамперед ми ставимо собі за мету збирати дані про негативний вплив вторгнення на довкілля. Без збору достовірної та повної інформації про впливи неможливо зрозуміти суть проблеми. Спільна робота екологічних організацій та журналістів-розслідувачів має сприяти збору, перевірці та систематизації значних обсягів даних.

Далі слідує обробка, аналіз та прогнозування. Ми вже маємо групу експертів з великим досвідом екологічного аналізу, яку ми плануємо розширювати, а також залучати фахівців у різних галузях від кліматичних досліджень до енергетики.

Третій етап – поширення інформації через журнал, сайт та соціальні мережі. У майбутньому ми плануємо використовувати різні сучасні засоби надання інформації, включаючи подкасти, відео та онлайн-заходи. А також організовувати круглі столи з найважливіших питань.

Ключові для нас теми:

- Транскордонні екологічні впливи;
- Прямий вплив вторгнення Росії в Україну на довкілля;
- Війна та зміна клімату;
- Ризики для екосистем;
- Виклики воєнного часу для громадянського суспільства;
- Захист природоохоронних територій;
- Продовольча безпека та екологічна політика;
- Вплив санкційної політики на довкілля;
- Зелене відновлення економіки;
- Ядерна безпека;
- Міжнародна політична криза та перспективи глобальної співпраці

Наша команда:

Олексій Василюк – голова експертної групи UWEC, керівник та співзасновник Української природоохоронної групи (UNCG);

Євген Симонов – координатор експертної групи UWEC, речник RA(***)ЕА, співзасновник мережі Green Silk Road Network, аспірант Університету Нового Південного Уельсу, внесений до списку «іноземних агентів» Мін'юсту Росії;

Олексій Овчинніков – редактор проекту UWEC, співредактор «Зеленого порталу» (greenbelarus.info);

Ірина Сухій - координатор проекту UWEC, член ради та співзасновник Екодому, білоруської екологічної громадської організації;

Дженніфер Кастнер – співредакторка робочої групи UWEC, перекладачка, директорка The Altai Project, євразійської природоохоронної організації, що базується в США

Ангеліна Давидова – співредакторка проекту UWEC, екологічна журналістка, стипендіатка "Media in Cooperation and Transitio" (MiCT, Берлін), координаторка кліматичних проектів у n-ost (Берлінська мережа транскордонної журналістики)

У вас виникли запитання? Бажаєте взяти участь у нашій ініціативі? Є ідеї?
Зв'яжіться з нами editor@uwecworkgroup.info

(To read in English follow this [LINK](#))

"Основні проблеми для природи можуть початися після закінчення війни". Інтерв'ю з Олексієм Василюком, керівником та співзасновником Української природоохоронної групи (<https://uncg.org.ua/>)

Аналізом наслідків війни в Україні для довкілля Олексій Василюк займається з 2014 року. За цей час він став співавтором кількох книг, присвячених негативному впливу воєнних дій на довкілля та порушення природоохоронного режиму на окупованих територіях. Ми поспілкувались з Олексієм та обговорили як ймовірні наслідки війни, так і те, що громадянське суспільство може зробити для їхньої мінімізації.

- Доброго дня, Олексію. Розкажіть трохи про себе та про Українську Природоохоронну Групу.

– Я за освітою зоолог, закінчив біофак Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка. З 2004 року працюю в Інституті зоології НАН України у відділі моніторингу та охорони тваринного світу. Беру участь у різноманітних громадських об'єднаннях.

В українській науці, на жаль, на відміну від західних країн, немає структурного уявлення про Conservation biology. Там охорона біорізноманіття – це окремий напрямок науки, а в нас щось на кшталт хобі. Те, чим ти займаєшся у вільний час.

На щастя, у нас в інституті значущість охорони довкілля розуміють і підтримують. Але співтовариство фахівців, які цікавилися та займалися проблемами охорони навколишнього середовища, ширше, ніж працівники одного інституту. Професійні спеціалісти з охорони природи є в Інституті ботаніки, університетах, національних природних парках та заповідниках.

Спершу ми працювали у різних місцях, у різних громадських об'єднаннях. Потім прийшло усвідомлення, що потрібно надати спільноті офіційного статусу. Щоб від абстрактного «ми» перейти до діяльності від імені якогось інституту, громадського об'єднання. Так постала ідея Української Природоохоронної Групи, яку ми й зареєстрували у 2018 році.

Майже повністю наша команда складається з професійних біологів, які ставлять пріоритетом охорону природи. Завданням нашої організації є «об'єднання сил експертів, біологів та екологів на користь природи та розвитку в Україні європейського природоохоронного законодавства». Усі учасники об'єднання давно працюють разом, довіряють одне одному, що дозволило побудувати горизонтальну модель відносин.

Отже, моє коло спілкування – це люди, які все життя займаються природоохоронною діяльністю.

Також я захоплююсь колекціонуванням інтелектуальної музики 70-х. Для мене це атмосфера, яка дозволяє розслабитися і зосередитися.

Сьогодні під час війни роботи багато і вона зовсім не така, як у мирний час – ми допомагаємо працівникам заповідників та національних парків, які опинилися на окупованих територіях або стали біженцями, втративши житло в зруйнованих містах. Для цього зокрема відкрили [збір коштів](#). Роботи дуже багато, але ми намагаємось підтримати всіх, кому потрібна допомога: хто змушений був евакуюватися або ж вирішив залишитися на окупованих територіях і продовжувати природоохоронну діяльність.

- Сьогодні в Україні триває вже друга війна за останні десять років. До цього бойові дії проходили у 2014-2015 роках. Чи проводився моніторинг та аналіз негативного впливу на довкілля тоді?

- Відразу хочу зазначити, що для мене це одна війна, яка розпочалася 2014-го.

У 2015-2018 роках я працював у громадській організації Екологія-Право-Люди (Environment-People-Law, ЕПЛ) і саме займався вивченням впливу бойових дій на навколишнє середовище. Можна сказати, що саме там я здобув досвід аналізу впливу війни на природу. ЕПЛ справді є першою організацією в Україні, яка почала серйозно аналізувати вплив війни на довкілля.

Думаю, тоді війна мала інший характер. Донбас є мережею промислових центрів з високою щільністю населення, оточених великими малозаселеними просторами дикої природи. Бойові дії найчастіше проходили у лісах чи полях. Сепаратисти намагалися зберегти інфраструктуру міст.

Сьогодні війна йде на теренах, де багато дрібних населених пунктів, оточених сільськогосподарськими землями. Але дикої природи торкнулася менше. При цьому міста практично повністю знищуються, що може мати далекосяжні негативні наслідки для довкілля. Адже всі зруйновані міста треба буде відновлювати, а ресурси братимуться з надр землі. Будуватимуть за рахунок піску, бетону, каменю та деревини, здобутих у природі. А значить під загрозою розробки можуть опинитися природні екосистеми, яких у нас і так менше, ніж у будь-якій із західних країн-сусідів.

Якщо повертатися до бойових дій 2014-15 років, то можна сказати, що саме тоді я одержав свій досвід – познайомився з темою негативного впливу війни на довкілля. Ми намагалися зібрати максимум даних, проаналізувати їх.

Але, звісно, це було нелегко. Тим більше, що більшість територій, де велися бойові дії, виявилася окупованою.

Результатом нашої роботи стало видання кількох книг – «[Вплив військової діяльності на природу України](#)», «[Навколишня природа Криму: зміни та втрати під час окупації](#)». Також я опублікував з колегами кілька [наукових статей](#) у виданнях, що реферуються.

Наші дослідження негативного впливу війни були не єдиними, тому певна методологія та база для аналізу нинішніх наслідків була підготовлена. Проблема в тому, що сьогодні ведуться бойові дії, а отже, проводити моніторинг і збирати дані неможливо.

Звісно, вивчення негативного впливу війни на довкілля – це великий пласт роботи. Оскільки бойові дії з більшою чи меншою інтенсивністю точаться з 2014 року, то уявіть масштаб наслідків. До них, до речі, можна віднести і негативний вплив, спричинений військовими навчаннями. Найбільші з яких проводились у національному парку Олешківські піски (нині окупована територія). До речі, створені сьогодні військові полігони на окупованій території Луганської області також розміщені в заказниках.

Наслідки військових навчань у Національному природному парку "Олеські піски". Фото: Вікіпедія

Звичайно ж, ми були категорично проти такого “воєнного” використання природи. Хоча публічно виступати проти військових навчань під час війни не заведено. Але все ж таки не можна однією рукою захищати країну, а іншою - руйнувати її природну спадщину.

- Олексію, з урахуванням вашого багатого досвіду, чи можете ви передбачити негативний вплив на довкілля тих подій, які відбуваються сьогодні в Україні?

- Ви знаєте, поки ми навіть не можемо сформулювати точних уявлень про наслідки активних бойових дій у 2014-2015 роках. Значні території знаходяться під окупацією ще з 2014 року і, як я казав, ми не могли проводити там жодних досліджень. Тому передбачити наслідки сьогодні важко. Тим більше з огляду на те, що бойові дії розгортаються практично по всій Україні, обстрілюють усі великі міста. У тому числі на заході країни.

Сьогодні більшу руйнацію зазнає інфраструктура міст, що звичайно ж має негативний вплив на навколишнє середовище. Багато хто говорить про пожежі на нафтобазах, але не варто забувати і про очисні споруди, водопроводи, загалом про негативний вплив руйнування інфраструктури на навколишнє середовище.

Ми можемо класифікувати типи впливу та збирати відкриті дані. Для цього ми маємо доступні інструменти. Наприклад, супутники. Багато інформації ми збираємо через моніторинг новин. Я витрачаю кілька годин на день, переглядаючи канали у месенджерах, стежачи за регіональними новинами. Іноді там прослизає інформація, яку ми намагаємося верифікувати та розглядати з погляду впливу на природу. На жаль, упустивши навіть день такого моніторингу, ми назавжди втратимо частину даних. Йде потік новин і відстежити сотні тисяч повідомлень за місяці чи роки вже не вийде.

Проте, достовірні дані про наслідки війни вкрай обмежені. Це було видно й у 2014–2015, зрозуміло й сьогодні. Коли, наприклад, ми збирали інформацію про зміну природокористування у Криму, то зіткнулися з тим, що даних дуже мало, їх важко підрахувати та проаналізувати.

Не можна відібрати невелику кількість проб у тих місцях, до яких ми маємо доступ, і на підставі цього отримати якісь цифри, кількісні показники. Які дозволять, скажімо, уявити наслідки окупації чи анексії. До речі, для достовірного дослідження проби потрібно відбирати у момент забруднення, але це, як ви знаєте, за умов бойових дій - неможливо.

Щоб зрозуміти масштаб наслідків, необхідно проводити довгострокові дослідження на територіях, які найбільше постраждали від війни. А для цього потрібно, щоб вона закінчилася, ми отримали доступ по всій Україні. Щоправда, і тут треба врахувати той факт, що ще знадобиться час для розмінування. А для цього можуть знадобитися роки. Отже, доступ до багатьох територій у найближчому майбутньому буде для нас закритий.

- Ви зазначили, що сьогодні бойові дії здебільшого ведуться у містах, а не на природоохоронних територіях. І, можливо, найбільшого удару буде завдано природі саме під час відновлення інфраструктури.

- Так. На мій погляд, порівняно з 2014-2015 роками від безпосередніх бойових дій сьогодні природа страждає менше. Тому що війна переважно йде на сільськогосподарських територіях, на яких розташовано більше полів, невеликих міст, ніж заповідників та національних парків.

Але завтра всі ці міста та села треба буде відновлювати. Тобто знадобляться пісок, граніт, інші природні матеріали.

Особливість Земельного кодексу України полягає в тому, що він не дозволяє проводити розробки на сільськогосподарських територіях, що знаходяться в Україні практично повністю

у приватній власності. А це дуже великі простори, площі яких швидше за все тільки збільшуватимуться. Непорушених природних екосистем залишається лише кілька відсотків.

За останні роки ми вже кілька разів стикалися із ситуацією, коли екологам доводилося боротися проти видобутку копалин на природоохоронних територіях з метою одержання будівельних матеріалів. Доходило до будівництва берилієвих шахт у Поліському заповіднику.

Ми в Українській Природоохоронній Групі намагаємося якнайактивніше моніторити такі випадки, робити їх публічними, відомими громадськості. Найчастіше нам вдається зупинити такі руйнівні проекти. Але якщо їхня кількість збільшиться в сотні разів, то чи зможемо ми вплинути на всі розробки піску, крейди, щебеню, на всі рубки лісу?

Добре, якщо відновлення йтиме з урахуванням принципів «зеленої» та «сталого» економіки. Але для цього ці принципи повинні дійсно враховуватися у практиці управління – однак, принаймні, до початку війни далеко не завжди інтереси довкілля вважалися важливими, наприклад, у проектах з видобутку природних ресурсів.

- Скажіть, що можуть міжнародні громадські організації, активісти, небайдужі люди зробити сьогодні, щоби мінімізувати негативні наслідки війни на навколишнє середовище?

- Важко уявити, як можна мінімізувати наслідки. Вони будуть у будь-якому разі, щоб ми не зробили. Насамперед важливо якнайшвидше закінчити війну. Чим довше вона йде, тим більше руйнувань. Крім того, під час війни ми не можемо займатися природоохоронною діяльністю – наприклад, стежити за роботою сільськогосподарського сектору, який навіть під час воєнних дій продовжує освоювати нові території. Також все складніше стежити за рубками в лісах, вхід до яких заборонено під час воєнного стану.

Тому, на мою думку, сьогодні всі громадські організації мають об'єднатися для того, щоб вплинути на якнайшвидше завершення війни. Це об'єднання дозволить нам також розробити та реалізувати успішні проекти відновлення економіки та інфраструктури країни, які також повинні мати сильну “екологічну” компоненту.

Думаю, що тільки об'єднавши наші зусилля, ми зможемо досягти успіху. Зібрати, обробити та проаналізувати дані, розробити та застосувати робочі інструменти аналізу. І зробити так, щоби відновлення України не призвело до ще більшого знищення природи.

Чи відновлюватиме Оскільське водосховище після війни?

Олексій Василюк, Валерія Колодежна

Одна з найбільших змін у навколишньому середовищі, що сталася через російсько-українську війну – це руйнація одного із затворів греблі Оскільського водосховища на Харківщині, що сталася 2 квітня. Близько 355,5 млн кубічних метрів води стрімко вивільнилися з водойми, викликавши підняття рівня річки Сіверський Донець і оголивши близько 9000 гектарів замуленого дна. Ми проаналізували можливі екологічні наслідки цієї події та можливі сценарії подальшої долі першого в історії України спущеного водосховища та самої річки Оскіл – другої по водності у всій Східній Україні.

Підняття рівня води в річці Сіверський Донець, в яку впадає Оскіл, допомогло зупинити просування російських військ, яким досі не вдається переправитися найбільшою річкою Східної України. Однак, крім короткострокових тактичних переваг, важливих для захисту України, існують і довгострокові екологічні наслідки, які не такі однозначні. Оскільське водосховище було створено з метою регулювання води в каналі Сіверський Донець-Донбас (підтримуючи водність у літню пору, коли річка Сіверський Донець міліє). Тобто це водосховище безпосередньо пов'язане із водозабезпеченням переважної більшості населення Донецької та Луганської областей. Тим часом кінцевим містом призначення каналу є Маріуполь.

Малюнок 1. Голий ландшафт дна Оскільського водосховища, кінець травня 2022 року.
Фото: Sentinel Hub.

Тож стабільність подальшої роботи каналу та водопостачання регіону Донбасу опинилася під загрозою – це головний ракурс, під яким це питання розглядають державні органи влади. Водопостачання Донецької області сьогодні стало питанням, яке є предметом особливої тривоги не тільки для Компанії «Вода Донбасу», а й для ВООЗ (Всесвітня організація

охорони здоров'я ООН). Питної води позбавлені мільйони жителів України, зокрема українські громадяни тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської області.

Однак саме екологічні наслідки фактичного припинення існування Оскільського водосховища поки не отримали серйозної суспільної та медійної уваги.

Вік Оскільського водосховища поважний - 2022-го йому виповнюється 65 років. Воно є найбільшим водосховищем Лівобережної України; восьмим у країні за площею поверхні та за обсягом (122,6 км² та 0,474 км³ відповідно). Втім, незважаючи на його солідні "габарити", 33,5% площі водного дзеркала - мілководдя, що, з одного боку, сприятливо для нересту риби, а з іншого - це місце, де прогресує замулення. Середня кількість осадового матеріалу становить від 0,5 метра у низинах водосховища до 1 метра у його верхів'ях. Тому плеси заболочені, у них високий вміст фосфору, невисока прозорість та посередня якість води (4-й клас – обмежено придатна). У таких умовах не рідкістю стають випадки замору риби. Проте, люди змушені використовувати цю систему водопостачання, яка існує вже 65 років.

Малюнок 2. Дно водосховища Оскіл, 2021 р. Фото: Sentinel Hub

Якщо взяти до уваги ще й те, що насосні агрегати на каналі Сіверський Донець-Донбас за весь цей час також досягли крайнього терміну експлуатації ¹, то, можливо, витік Оскільського водосховища – це хороша можливість модернізувати систему водопостачання Донбасу та віддати природі те, що належить їй по праву - природну заплаву річки Оскіл. Тим часом природні ландшафти заплави чудово збереглися під водами вже колишнього водосховища і їх добре видно навіть із космосу.

1 <https://dn.gov.ua/news/kanal-siverskij-donec-donbas-kritichno-vazhlivij-dlya-obyednannya-pidkontrolnih-i-timchasovo-okupovanih-teritorij-oleksij-chernishov>

Щоб зрозуміти, що сталося з погляду дикої природи, потрібно усвідомити, які саме зміни відбулися:

- з одного боку, основна маса води витекла, значна площа дна водосховища оголилася і тепер схильна до вітрової ерозії. Рослинність на берегах вже колишнього Оскільського водосховища втратила звичний гідрологічний режим і навряд чи зможе далі існувати, як раніше. Це стосується і рідкісних видів, таких як косарик тонкий (*Gladiolus tenuis* M.Bieb.) та інші. Мілководдя були місцем харчування та гніздування великої кількості коловодних птахів, у тому числі рідкісних. Всі живі організми, які населяють товстий шар, тепер оголеного мулистого дна, загинуть і це створить додатковий пласт проблем. Більшість молодих риб та іхтіофауни загалом знесло з водою вниз за течією, а достатньої площі для відновлення популяції вже немає.
- з іншого боку, дамба зруйнована в повному обсязі. Тож проточність річки не відновлена і шансу на повернення риби на нерест та вільного переміщення через греблю так і не з'явилося.

Неповне руйнування греблі призвело до знищення тимчасових екосистем, що виникли на місці штучного водосховища, але не створило умов для природного відновлення реофільної екосистеми - вільної річки з проточною водою.

Отже, після закінчення війни ми опинимося на роздоріжжі. Один шлях: ремонтувати греблю, повертати воду до стоячого стану і ще півстоліття переправляти її на сотні кілометрів на південь, витрачаючи на це електроенергію, а, головне - людський ресурс, який буде залучений у постійний ремонт такого водопроводу. Або ж дозволити природі заселити трав'янистими рослинами заплаву річки Оскіл, що відновить луговий ландшафт лівого, рівнинного берега річки і збереже від ерозії правий, високий берег. Якщо приймати таке рішення, і воно з погляду дикої природи буде найбажанішим – варто відновити проточність річки шляхом демонтажу греблі водосховища.

Нижче коротко визначимо ризики та потенціал кожного з варіантів.

Варіант №1. Повернути водосховище у колишній стан із відновленням потужностей Оскільської ГЕС

Для того, щоб наповнити водосховище, потрібен час. Наскільки довго триватиме цей процес, залежить від гідрологічних умов. Наприклад, перше повноцінне наповнення Оскільського водосховища до НПУ (нормального підпірного рівня) відбувалося з 1958 до 1977 року. Наскільки б не затягнулося його повторне наповнення - це не пройде безслідно для русла річки Оскіл, її заплави, рослинного і тваринного світу вниз за течією. У частині течії нижче греблі, ймовірно, відбуватиметься обміління, заростання дна піонерними рослинами. Адже річкові наноси затримуватимуться греблею, збільшиться прозорість води нижче від неї, там де знаходиться ландшафтний заказник «Синичинський». Метою створення останнього є збереження ділянки природного русла річки Оскіл, прибережних водних екосистем та рідкісних видів тварин і рослин. Перекриття річки або навіть відчутне зменшення стоку стане прямим знищенням природної цінності заказника.

Відновлення водосховища означає, що в наступні роки після його повторного наповнення вдасться знову пустити воду на каналі Сіверський Донець-Донбас, а також виробляти на Оскільській ГЕС близько 11 ГВт*год/рік електроенергії. Але така потужність фактично дорівнює середньорічній генерації одного вітряка Vestas, яких у різних областях півдня та сходу України встановлено не менше п'ятиста. Втім, кількість виробленої електроенергії тяманіє порівняно з тією, яка необхідна для прокачування води у чотирьох насосних станціях

каналу Сіверський Донець-Донбас. За даними 2021 року компанії «Вода Донбасу» питома вага витрат електроенергії в загальній сумі витрат на водопостачання досягла позначки 41%². Можемо припустити, що при заміні обладнання хоча б кількох із 64 водопровідних насосних станцій на енергозберігаючі кількість потенційно виробленої енергії Оскільської ГЕС нівелюється, адже на підтримку каналу потрібно набагато більше електроенергії, ніж виробляє ГЕС.

Донецька область є одним із найменш забезпечених водою регіонів України. Тому з поновленням діяльності водосховища здійснюватимуться необхідні скиди води на потреби каналу Сіверський Донець-Донбас, обсягом близько 50 млн. м³ на рік (основний обсяг водозабору припадає на промисловість). Але вражають не лише мільйони кубометрів води, а й відсоток її втрат при транспортуванні каналом, що становить 65-69%³. Тож знову повертаємось до питання необхідності модернізації.

Вода в Оскільському водосховищі через велику площу мілководдя та застійного режиму постійно "цвіте", а в умовах багаторічних кліматичних прогнозів, ця проблема погіршуватиметься. Згідно з гідробіологічними вимірюваннями 2016 року, у пробі води чисельність фітопланктону перевищувала 100 клітин/см³. Період "цвітіння" синьо-зелених водоростей до аварії на греблі носив досить тривалий характер через аномально високі температури повітря і води. Ця історія повториться, якщо водоймище наповнити знову.

В цьому випадку не буде рекомендовано ні відпочинок на узбережжі, ані здійснення вилову риби. Якщо взагалі у водосховищі буде що ловити: під час евтрофікації риба вмирає від задухи, а в період межені на початку літа (особливо під час аварійного спуску водосховища) мальки не здатні вижити. Цифри говорять самі за себе: якщо у 2017 році фактичний вилов риби у водосховищі становив 13,61 тону на рік (при затвердженому ліміті вилову 19,58 тонн на рік), то у 2020 році він зменшився майже вдвічі, до 6,076 тонн на рік. Клімат стає теплішим, і для мілководних водойм, таких як Оскільське водосховище, це призводить до негативних наслідків, позбутися яких можна шляхом відновлення⁴ повної проточності річки. Особливо з урахуванням того, що показник ККД (коефіцієнт корисної дії) водоймища після можливого оновлення роботи водосховища є досить низьким.

Тож якщо буде обрано шлях поновлення – це буде відновлення неефективної, екологічно проблемної та економічно збиткової споруди.

Варіант №2 Остаточо демонтувати греблю Оскільського водосховища та відновити природне русло та заплаву річки Оскі

Практика рятування від старих і таких, що втратили своє значення гребель, є давно прийнятною на території ЄС та США і активно поширюється у наші дні. 2021 рік став рекордним - 239 покинутих або старих гребель було демонтовано в ЄС; щодо кожної з них проводилося ґрунтовне дослідження умов виведення з експлуатації.

Відновлення проточності р. Оскі вирішує одразу кілька проблемних питань регіону, представлених у доповіді про стан довкілля у Донецькій області у 2019 році.

Наприклад, там зазначено, що "Згідно з документом «Покращення гідрологічного режиму та екологічного стану р.Сіверський Донець у Харківській, Донецькій та Луганській

2 <https://mrpl.city/blogs/view/virishuemo-pitannya-zabezpechennya-donechchini-vodoyu>

3 <https://mrpl.city/blogs/view/virishuemo-pitannya-zabezpechennya-donechchini-vodoyu>

4 <https://mepr.gov.ua/files/docs/Reg.report/2019/%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf>

областях», коефіцієнт зарегульованості стоку на 95% забезпечений ставками та водосховищем у басейні річки Сіверський Донець, і становить 1,54, що свідчить про надмірне зарегулювання". Одним із варіантів усунення проблеми стала пропозиція "визначити доцільність експлуатації гідротехнічних споруд на водосховищах". Ця опція є абсолютно доречною у випадку з Оскільським водосховищем.

Пофантазуємо, що буде у разі, якщо після експертного аналізу подальшу експлуатацію водосховища та ГЕС буде визнано недоцільною (для цього у нас є всі підстави, викладені вище в короткому огляді варіанта повернення водосховища до роботи), а гребля демонтована. Дуже важливо, щоб таке рішення, спрямоване на вирішення екологічних проблем, справді було екологічним. Наприклад, щоб не вийшло так, що після спуску водосховища люди почнуть освоювати недоступні раніше "земельні ресурси", руйнуючи чи забудовуючи звільнені від води території. Дно колишнього водосховища залишиться оголеним лише тимчасово, і незабаром заплавні луки відновляться і стануть природною оазою для людей та тварин.

Насамперед відновлення природного стоку р. Оскіл дасть шанс повернутися в своє середовище проживання багатьом видам риб, для існування яких необхідна проточна вода і не перегороджене русло річки. Вони ж стануть чудовою кормовою базою для птахів, що гніздилися в очеретяних чагарниках колишнього водосховища, або тих, які повернуться до відновлених заплавлених ландшафтів. Серед видів, що охороняються Червоною книгою України та вимагають проточного русла річки: водна папороть - сальвінія плавуча (*Salvinia natans*

(L.) All.), видра річкова (*Lutra lutra* (Linnaeus, 1758)), шуліка чорний (*Milvus migrans* Boddaert, 1783), орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla* (Linnaeus, 1758)), болотна черепаха (*Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758)). Також у навколишніх лісах, прилеглих до долини р. Оскіл, мешкають борсуки (*Meles meles* (Linnaeus, 1758)) та лосі (*Alces alces* (Linnaeus, 1758)), життя яких було б зручнішим, якби річка залишалася річкою, а не стоячою водоймою.

На жаль, згубний вплив водосховища вплинув не лише на представників живої природи. Правий, високий берег річки, вкритий красивими крейдовими оголеннями, за період існування водосховища зазнав значних руйнувань від штормових хвиль заввишки до 1 метра. Звільнення річки від греблі допоможе зберегти унікальний рельєф узбережжя від масивних зсувів (іноді більше 100 метрів завдовжки) та глибоких тріщин. Після повернення проточності води підвищиться і її якість - кількість фосфатів регулюватиметься природним чином. Це дозволить викоринити проблему евтрофікації, тому що такі органічні домішки, як фосфати (кількість яких у пробах з водосховища була набагато більшою за норму) служили своєрідними добривами для зростання фотосинтезуючих водоростей.

Якщо економічну рентабельність експлуатації водних ресурсів водосховища та генерованої енергії на Оскільській ГЕС можна поставити під сумнів (деталі викладені у "Варіанті №1. Повернути водосховище у колишній стан"), то актуальною залишається водорегулююча функція греблі. Вода в Осколі піднімається до 5 м (в середньому) під час весняної повені, що не повинно загрожувати підтопленню прибережних сіл. Однак від аномальних паводків ніхто не застрахований, особливо в умовах потепління клімату. Вивчаючи [досвід штату Каліфорнія в США](#), можна сказати, що саме природні заплави, а не перекриття русла, є оптимальним рішенням для адаптації до змін клімату. Після звільнення річки від греблі проектується нові системи очищення стічних вод і водовідведення. Тут є кілька варіантів: будувати зливи басейни або, у разі збереження трав'янистих рослин на місці колишнього водосховища, споруджувати буферні фільтраційні смуги. Цей підхід є

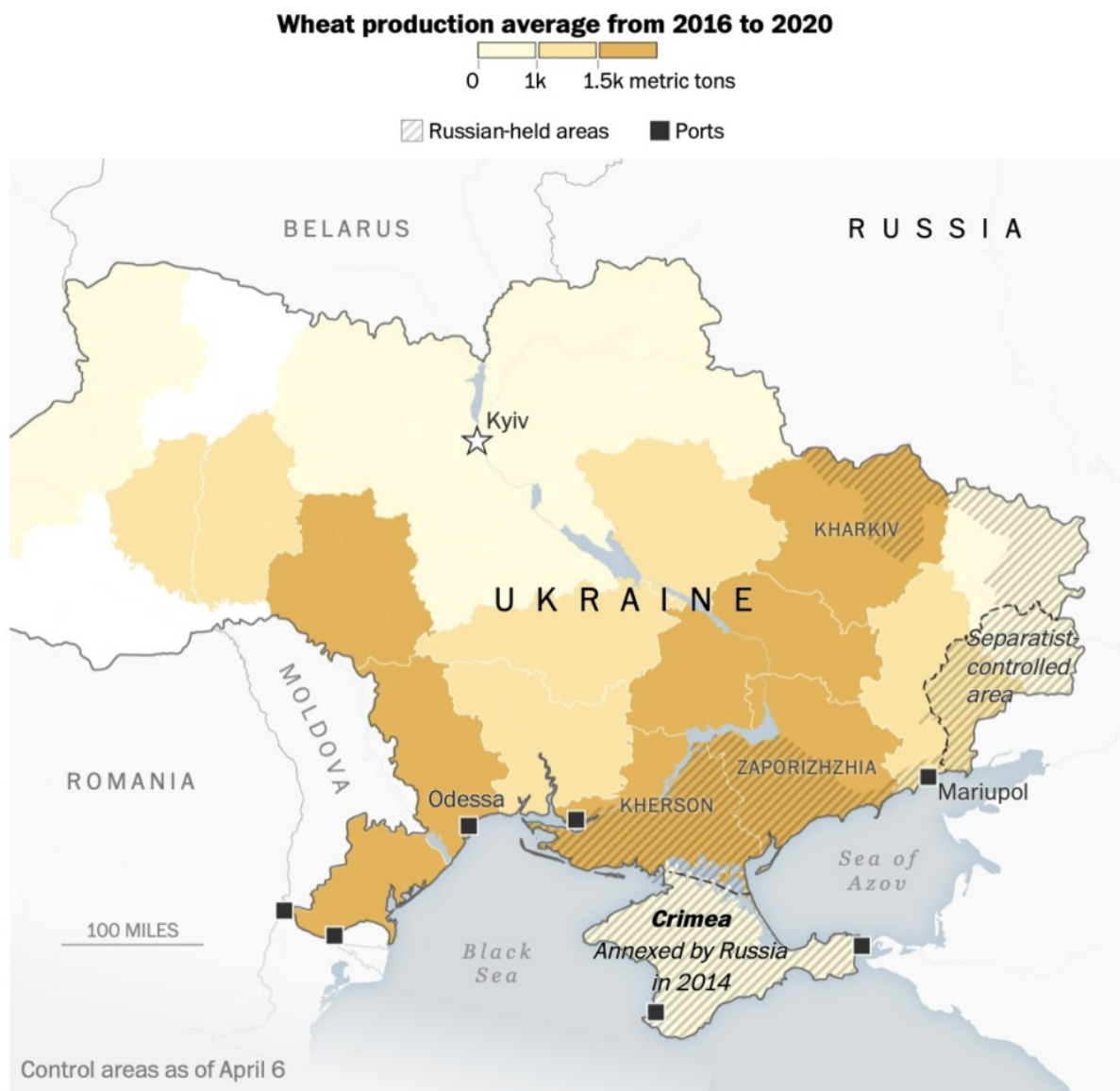
революційним для України і раніше не застосовувався, але в США та Європі є достатня кількість успішно реалізованих проектів та спеціалістів, які готові ділитися досвідом.

Можливе відновлення природного русла річки Оскіл – це перший свідомий крок для звільнення річок від гребель на сході України. Як найбільша за площею країна Європи таким проектом Україна може підтвердити своє прагнення до збереження природи, а також поглибити зв'язки та обмінятися досвідом із дружніми державами. Рішення демонтувати греблю допоможе прискорити ухвалення рішень щодо модернізації систем водопостачання Донбасу. Але окрім безсумнівно важливих інфраструктурних і економічних завдань, позбутися греблі насамперед означає відновити природне середовище проживання для десятків представників рослинного і тваринного світу. Це крок людини назустріч природі.

Не мечем, так оралом: екологічні наслідки продовольчої кризи, спричиненої війною

Євген Симонов

Сьогодні весь світ спостерігає за тим, як вторгнення Росії в Україну створює та посилює продовольчу кризу. При цьому ми також бачимо, як загроза голоду може призвести до знищення природних екосистем. Давно [відомо](#), що двома ключовими факторами скорочення біорізноманіття на планеті є безпосереднє вилучення з природи диких рослин та тварин з метою споживання їх людиною та сільськогосподарське виробництво.

Sources: Institute for the Study of War, U.S. Department of Agriculture
JÚLIA LEDUR/THE WASHINGTON POST

Рисунок 1. «Українська пшениця, яка годує світ, не може залишити країну», Макс Берак. *Washington Post* (10 квітня 2022 р.). Джерело: *Washington Post*

Як російське вторгнення створює глобальну продовольчу кризу

Російське вторгнення в Україну скоротило сільськогосподарське виробництво у зоні бойових дій та значною мірою заблокувало український експорт продовольства. Міжнародна реакція на розв'язану Путіним війну також ускладнила експорт будь-чого з Росії та Білорусі, оскільки проти банків, компаній та приватних осіб цих країн було запроваджено низку міжнародних санкцій.

Так, згідно «[Глобальному звіту про продовольчі кризи за 2022 рік](#)», у 2021 році на Україну та Росію припадала суттєва частка світового експорту пшениці (33%), ячменю (27%), кукурудзи (17%), насіння соняшника (24%) та соняшникової олії (73%) (IFPRI, лютий 2022 р.). Російська Федерація є найбільшим у світі експортером азотних добрив та третім за величиною експортером фосфорних добрив ([GRFC2022](#)). Росія та Білорусь разом контролюють 40% світових постачань калію.

Скорочення експорту посилює проблеми, викликані і без того різко збільшеними світовими цінами на продовольство, які досягли рекордного максимуму наприкінці 2021 року. У цей момент Росія запровадила тимчасові обмеження на експорт зерна, олії, цукру та деяких добрив, що сприяло зростанню цін.

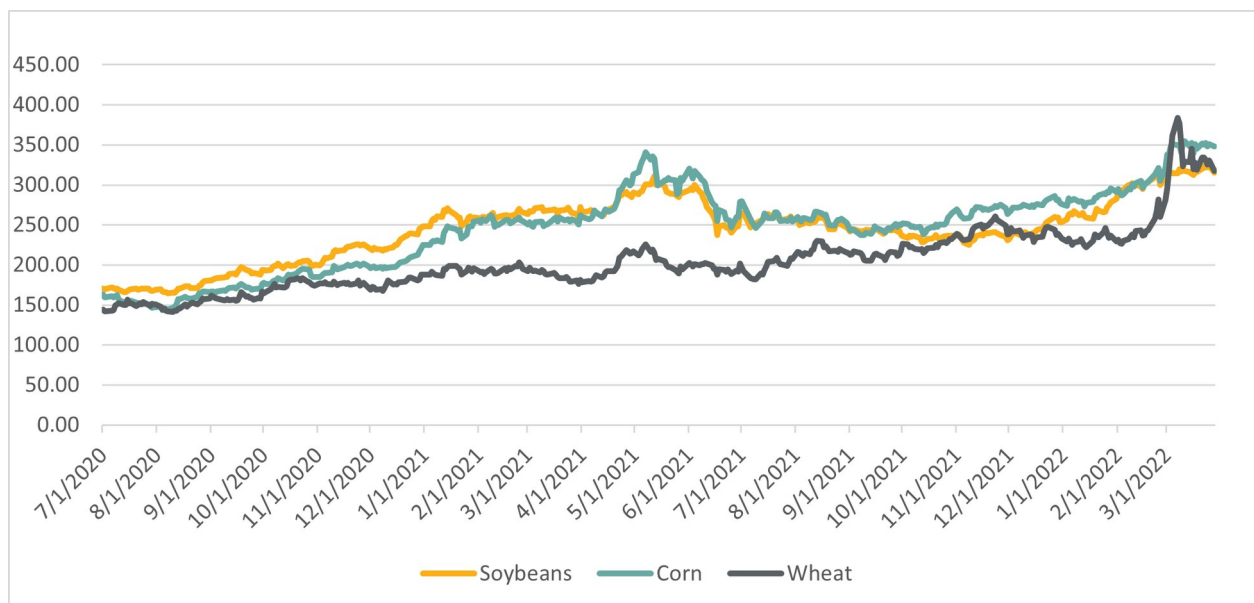
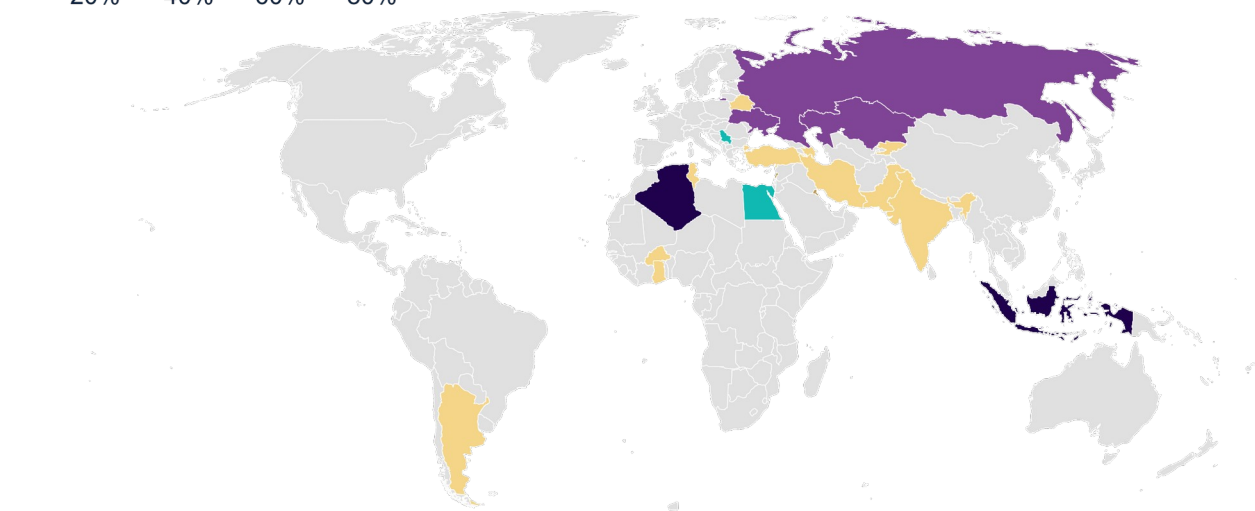
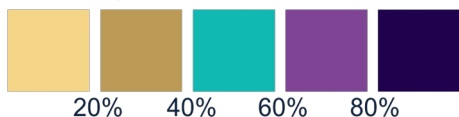

Рисунок 2. Динаміка цін на кукурудзу, сою та пшеницю в доларах на тонну. Індекс цін на товари Dow Jones 2022 р. Джерело: Sustainalytics

Глобальна криза ще більше поглибилася, оскільки інші країни-експортери, включаючи Індію та Індонезію, обмежили експорт пшениці, олії та інших продуктів харчування, щоб захистити своє населення від стрибків цін та недоїдання.

Proportion of a country's exports (in calorie terms) subject to restrictions.

Source: IFPRI

Powered by Bing

© Australian Bureau of Statistics, GeoNames, Microsoft, Navinfo, OpenStreetMap, TomTom & Wikipedia

Рисунок 3. Країни, що обмежують торгівлю деякими основними продуктами харчування станом на травень 2022 р. Джерело: [Австралійська комісія з торгівлі та інвестицій](#), «Високі ціни на продовольство викликають посилення експортних обмежень», травень 2022 р. Карта : austrade.gov.au

У 2021 році 36 з 53 країн і територій, які відчувають нестачу продовольства у світі, залежали від експорту з України та Росії. Серед них 21 країна, яка бореться сьогодні із серйозною продовольчою кризою (наприклад, Ємен, Судан, Нігерія та Ефіопія).

Так, регіон Східної Африки отримує 90% імпорту пшениці з Російської Федерації (72%) та України (18%) ([GRFC2022](#)).

У травні 2022 року Всесвітня продовольча програма ООН побоювалася, що скорочення експорту продовольства, посилене військовим вторгненням в Україну, призведе до збільшення кількості людей, що недоїдають, на 8 - 13 мільйонів у 2022 та 2023 роках. Ця [організація](#) отримує 50% своєї пшениці з України та Росії. Її мета допомогти нагодувати 125 мільйонів людей у всьому світі.

Як глобальна продовольча криза сприяє руйнуванню довкілля

У часи, коли країни переживають стрес від воєн і продовольчих криз, їхні лідери часто прагнуть полегшити ситуацію шляхом наступу на природу: господарського освоєння ключових осередків біорізноманіття і цінних місцезнаходжень вразливих та зникаючих видів.

Наприклад, у березні 2022 року [уряд](#) України спростив правила короткострокової оренди сільськогосподарських земель, що перебувають під паром, щоб налагодити виробництво

продуктів харчування силами сільськогосподарських працівників, переміщеним із зон активних бойових дій в інші регіони країни.

За [даними](#) Української природоохоронної групи (UNCG), цей крок збільшує навантаження на природні степи та луки — одні з найрізноманітніших та найвразливіших екосистем, які серйозно пошкоджені тотальним розширенням орних земель у період планової соціалістичної економіки Радянського Союзу.

У травні 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон №2211-IX від 21.04.2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану», який заохочує відновлення експлуатації природних лук і степів, у тому числі тих, що знаходяться на заповідних територіях. Новий закон [суперечить](#) кільком старим законодавчим актам, але виразно прагне відкрити несільськогосподарські землі для оранки.

Враховуючи те, що Україна має можливість виробляти 85 мільйонів метричних тонн зерна на рік, більша частина якого йде на експорт, додаткові 1-2 мільйони тонни зерна, які одержують за рахунок освоєння нових земель, мало що додають до валового збору і, отже, не сприяють продовольчій безпеці або економічному процвітання України. З іншого боку, освоєння останніх природних трав'янистих екосистем, що залишилися нерозораними, може призвести до великих втрат біорізноманіття.

Сільськогосподарський сектор Росії був на підйомі до нападу на Україну. Він може похвалитися рекордним за всю історію врожаєм зерна у 2021 році та стійким, але скромним щорічним збільшенням площі ріллі. Торгівля продовольчими товарами, що не підпадає під західні санкції, можливо, залишається найприбутковішим напрямом експорту, на який Росія все ще може розраховувати. Щоб заповнити пролом на ринку зерна, що утворився після блокади України, Росія розраховує зібрати рекордні 85 мільйонів тонн зерна у 2022 році.

Як наслідок, розширення ріллі в Росії цього року може піти ще швидше. У квітні президент Путін [прагнув прискорити](#) поновлення використання орних земель, закинутих колгоспами в радянську епоху, тоді як [Єдина Росія](#) пролобіювала в Думі виділення трильйонів рублів у вигляді державного фінансування для рекультивациі 13 мільйонів гектарів протягом трьох років.

В результаті, до кінця цього року площа ріллі зросте не менше ніж на 1 млн. га. В першу чергу за рахунок природних степів і лук, що залишилися незайманими. Відбудеться це завдяки відносній простоті їхнього залучення в оборот, у той час як розчищення старих полів, що знову заросли лісами, потребує великих інвестицій.

Всі російські та українські екологи-фахівці з охорони степів сходяться на думці про найімовірніші негативні наслідки. Багато видів птахів, ссавців, рептилій та безхребетних, що мешкають на природних пасовищах, будуть витіснені меліорацією орних земель в Україні та Росії.

Орел степовий, лунь, кібчик, стрепет, степовий бабак, крапчастий ховрах, степова гадюка і кілька видів цвіркунів є видами, що викликають особливе занепокоєння на заході Росії, і це лише деякі приклади. Відновити популяцію сайгака, що перебуває під загрозою зникнення, у Заволжжі Росії не вдасться, якщо хоча б частину з 900 000 гектарів нині залежних земель (закинута і знову поросла степовою рослинністю ріллі), від яких цей вид залежить, буде повернена у вжиток.

У Курилівському степу (Саратівська область, Росія) знову розорюють покинуті ріллі де вже відновилася природна степова рослинність Фото: UWEC .

Продовольство як зброя

Сьогодні негативний вплив глобальної кризи на програми збереження довкілля відбувається у всьому світі. Декілька регіонів-виробників зерна спробували вжити заходів для розвитку сільського господарства і видобутку корисних копалин на природних територіях з високою природоохоронною цінністю.

23 березня цього року Європейська комісія надала нові субсидії фермерам і дозволила державам ЄС не лише рекультивувати покинуті землі, раніше призначені для збереження біорізноманіття, а й обробляти ці землі пестицидами. Цей відступ від «Зеленого курсу» (Green Deal) ЄС був зроблений Францією, яка нині головує в Євросоюзі.

Співка фермерів ЄС «Сора та Cogesa» також виступила проти стратегії Євросоюзу «Від ферми до вилки» (Farm to Fork Strategy), [стверджуючи](#), що «оскільки російський уряд використовує продовольчу безпеку як зброю, ми маємо протистояти їй за допомогою продовольчого щита».

Багато екологічних організацій розкритикували цей крок і наполягають на тому, що «Зелений курс» має бути рішенням, а не перешкодою для продовольчої та енергетичної безпеки. Тим часом вчені стверджують, що замість розорювання таких ділянок Євросоюз має скасувати використання біопалива, на виробництво якого витрачається 9% світового врожаю сільськогосподарських культур.

Повний розмір збитків від оранки земель, раніше призначених для збереження біорізноманіття, стане відомим наприкінці 2022 року, коли кожна країна повідомить Європейську комісію про масштаби своїх планів «відступу» від курсу Green Deal. Сукупний негативний вплив на природу може бути значним: Ірландія вже [заявила](#), що планує засіяти 25000 гектарів знову розораних земель, а Болгарія, за [даними](#) Міністерства сільського господарства, планує заохочувати фермерів до використання всіх площ для виробництва продуктів харчування та кормів. При цьому лише 5% землі в Болгарії відведено під екологічні цілі.

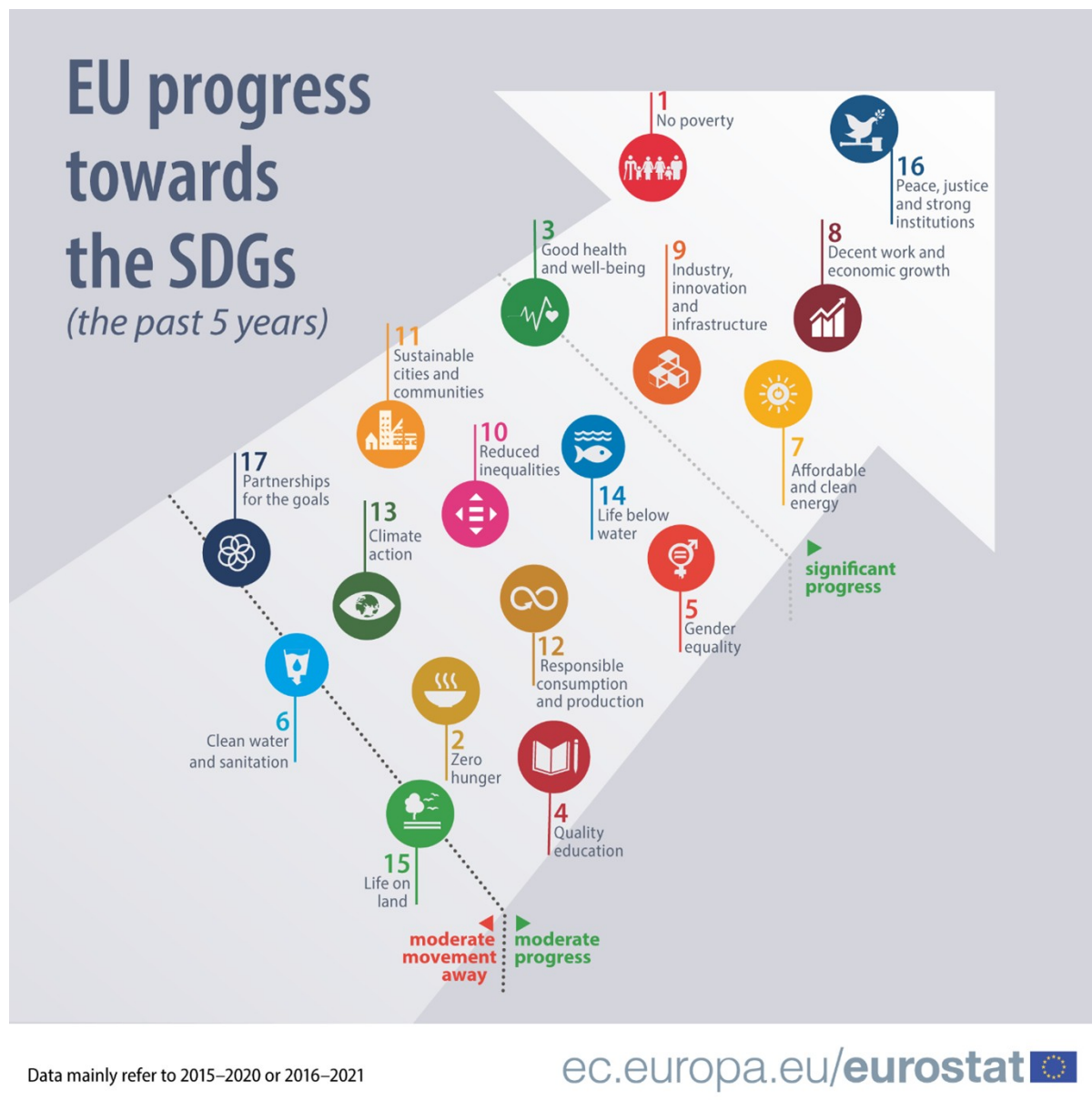

Рисунок 4. «[Сталий розвиток у Європейському союзі](#) – звіт про моніторинг прогресу в досягненні ЦСР у контексті ЄС – видання 2022 р.», Євростат, травень 2022 р. Джерело : [ec.europa.eu](#)

Рішення ЄС пожертвувати біорізноманіттям заради сільського господарства бачиться досить спірним у світлі недавнього звіту Євростату «Стигий розвиток в ЄС за 2022 рік», який показує добрий чи помірний прогрес по всіх цілях сталого розвитку ООН (у тому числі з енергетики та клімату), але по ЦСР 15, присвяченій охороні біорізноманіття суші - відступ назад.

Останні 15 років популяції звичайних видів птахів скоротилися на 5%, а метеликів у трав'янистих екосистемах — на 20%. У звіті чітко зазначено ключову рушійну силу: «Інтенсифікація сільського господарства скорочує природні місця гніздування, такі як живоплоти, водно-болотні угіддя, луки, тоді як пестициди та зміна періоду оранки зернових порушують розмноження та скорочують доступні джерела харчування. Євростат, ймовірно передбачаючи негативні наслідки нещодавно схвалених «відступів», додає застереження, що «вплив російського вторгнення на Україну ще не відображено у звіті щодо Цілей сталого розвитку за 2022 рік».

У той же березневий день, коли ЄС затвердив субсидії фермерам на меліорацію, сім лобістських організацій, які представляють американських фермерів та їхню харчову промисловість, звернулися до Міністерства сільського господарства США з проханням дозволити вирощування сільськогосподарських культур на більш ніж 4 мільйонах акрів «першокласних сільськогосподарських угідь», які зараз знаходяться під захистом Програми збереження земельного резерву (CRP).

За іронією долі, CRP площею 20 мільйонів акрів є системою захисту навколишнього середовища, створеною 50 років тому, коли радянське вторгнення до Афганістану призвело до заборони на експорт зерна зі США в СРСР на тлі надвиробництва багатьох американських фермерів. Програма збереження земельного резерву субсидує довгострокове перебування «під паром» або обмежене використання земель, схильних до ерозії, водно-болотних угідь та пасовищ, розташованих на приватних сільськогосподарських територіях. Нова пропозиція все ще знаходиться на розгляді.

Ще один приклад. На початку березня президент Бразилії Болсонару скористався неминучою загрозою нестачі добрив, пов'язаної з потенційним порушенням російського і білоруського експорту, як приводом для просування законопроекту, спрямованого на дозвіл видобутку корисних копалин на племінних землях корінних народів в Амазонії.

Закон був уперше запропонований у лютому 2020 року, але оскаржений у судах та визнаний неконституційним. Болсонару заявив, що видобуток корисних копалин в Амазонії зробить Бразилію самодостатньою у виробництві калійних та фосфорних добрив. Великий скандал вибухнув, коли Соціально-екологічний інститут Бразилії опублікував дані, що лише 1,6% бразильських запасів калію та 0,4% фосфору перебувають на землях корінних народів. Очевидно, що запропонований закон насправді був спрямований на видобуток золота та розвиток гідроенергетики.

Пропозиція була відкладена після великого протесту. А у квітні та травні Бразилія на законних підставах закупила достатню кількість добрив у Росії, оскільки угода не підпадає під санкції у зв'язку з війною в Україні.

Якщо високі ціни та нестача продовольства продовжать погіршувати ситуацію в країнах, яких торкнулась криза, це обов'язково вплине на багато природних екосистем і видів тварин і рослин.

По-перше, люди (особливо в бідних країнах) намагатимуться самотійно видобувати з навколишнього середовища їжу, яку вони більше не зможуть купити у роздрібній торгівлі, що призведе до збільшення навантаження на флору та фауну. По-друге, сім'ї розширюватимуть неефективне, але надійне натуральне сільське господарство, щоб компенсувати нестачу продовольства.

Така експансія, орієнтована на видобуток коштів для існування, мала місце на околицях російських міст під час розпаду Радянського Союзу, коли розвиток «колективних садових товариств» призвів до деградації багатьох територій з високою природоохоронною цінністю, важливих для біорізноманіття – наприклад, заплавних водних угідь та торфовищ. По мірі розвитку кризи в Росії з'являються ознаки того, що подібна експансія може знову початися і сьогодні.

Розглянуті тут випадки показують, що природні території, що збереглися, дика флора і фауна використовуються для компенсації збоїв у продовольчій безпеці, викликаних війною в Україні та санкціями проти Росії. За сприяння урядів галузеві лобісти використовують кризу як привід для експлуатації природних територій з високою природоохоронною цінністю, тоді як населення, що голодує, добуває їжу з навколишніх ландшафтів будь-якими можливими способами.

Ці механізми адаптації можуть серйозно підірвати реалізацію цілей сталого розвитку ООН, що стосуються біорізноманіття та біологічних ресурсів.

Дуже сумно, що в XXI столітті найбільші країни – виробники продовольства у світі не можуть знайти більш ефективних способів протидії кризам у торгівлі продовольством, викликаних війною і обирають вторгнення на природоохоронні території.

Міністерство оборони оголошує війну лісам?

Євген Симонов

Окрім прямого негативного впливу війни на довкілля в Україні, "військова операція" також має наслідки для природоохоронних дій у самій Росії. Так, нова законодавча ініціатива може призвести до того, що рубки у лісах вестимуться без обмежень.

Група «[Екологічна оборона Московської області](#)» закликала громадян брати участь у громадському обговоренні тексту проекту НПА «[Про внесення зміни до Додатку № 10 до постанови Уряду Російської Федерації «Про особливості дозвільної діяльності в Російській Федерації в 2022 році»](#)». Громадян [турбує](#), що у разі прийняття документу Міноборони РФ зможе безперешкодно розпоряджатися будь-якими лісами, не тільки "військовими". За даними «Екооборони» нерідко на місці лісових масивів Московської області, розміщених на "військових" землях, з'являлися звалища, сміттєві полігони, промислові підприємства і житлові будинки, а деревина продавалася невідомим покупцям.

Відповідно до [пропозиції](#) Міноборони, винесеної в травні на обговорення «допускається проведення вибіркового та суцільного рубок лісових насаджень будь-якого віку ... для потреб оборони, без надання лісових ділянок, без встановлення сервіту та видачі дозвільних документів... на землях лісового фонду, землях оборони та безпеки з правом використання... деревини, отриманої в результаті рубки.... Транспортування зазначеної деревини для потреб оборони здійснюється без оформлення електронного супровідного документа». При цьому відомство не планує навіть попереджати про те, що і де вирубуватиме.

У проекті пропонується дозволити йому повідомляти місцеву адміністрацію після рубки дерев, причому не відразу, а протягом 30 днів. За даними [Moscow Times](#), зараз погодженням заявок на освоєння лісів займаються влада суб'єктів РФ і профільні органи місцевого самоврядування. Термін розгляду становить 10-15 днів.

Першою про цю ініціативу ще 15 березня [повідомила українська розвідка](#), помилково приписавши міністру Шойгу намір вирубувати ліси на українській території. Російські та українські екологи, мабуть, прийняли за фейк «перехоплений» [лист Шойгу до Путіна](#), де обґрунтування розпочиналося словами «З метою створення фортифікаційних споруд для забезпечення військових частин, які беруть участь у спеціальній військовій операції...».

Якщо приймати цей законопроект за чисту монету, то з нього випливає, що масове створення дерев'яних оборонних споруд вже у 2022 році вестиметься на території РФ. Але нам не зрозуміло чим саме сприяє створенню фортифікаційних споруд запропонований проект нормативного акту.

Грінпіс у своєму [повідомленні про проект НПА](#) зазначає, що виставлений на обговорення документ не має пояснювальної записки, тому залишається тільки здогадуватись про справжні наміри його ініціаторів.

Згадаймо, що за 2021 рік ціна на пиломатеріали в Росії зросла у 2-4 рази, а лист з ініціативою датується другим тижнем війни, коли російські лісові ресурси ще не потрапили під міжнародні санкції. Схоже, це є ключ до головоломки.

Опитані нами російські експерти дійшли висновку, що, ймовірно, ми маємо справу зі спробою військових чиновників отримати індульгенцію на заготівлю деревини будь-де, а також на її безконтрольний збут з метою наживи. Все це планується робити під приводом забезпечення військ у воєнний час.

Проект постанови міг бути і результатом "міжнародного обміну досвідом": раніше нелегальними лісозаготівлями активно [займалася військова хунта в М'янмі](#), відома [тісною співпрацею](#) з російським військовим відомством.

Найбільша небезпека проекту в тому, що будь-які рубки буде дозволено проводити в захисних лісах по всій Росії, де сьогодні не передбачено лісозаготівлі на потреби оборони. Рубки без будь-яких обмежень зможуть проводитися на екологічно значущих територіях (таких, як ліси на ООПТ, ліси, розташовані у водоохоронних зонах і т.д.), і в найважливіших у соціальному плані насадженнях (наприклад, у міських лісах).

У сусідніх з театром військових дій малолісних районах півдня Росії це може швидко призвести до суттєвого руйнування екосистем та порушення екологічних прав громадян. І це лише півбіди.

На думку експертів, основна шкода від такої постанови пов'язана не стільки з самими «військовими» рубками, скільки з небезпечним прецедентом - усуненням будь-яких правил та обмежень на користь того чи іншого сильного лобіста. У міру розвитку соціально-економічної кризи в Росії така ж логіка може бути використана, наприклад, щодо "рубок для підтримки бізнесу, що опинився у важкій ситуації", "рубок на користь місцевого самоврядування", і т.д.

Такий розвиток подій ймовірний у світлі численних послаблень, які регулярно вносяться до природоохоронного законодавства Росії від початку війни в Україні.

(To read in English follow this [LINK](#))

З усіх питань пишiть на адресу: **editor@uwecworkgroup.info**

Також не соромтеся поширювати iнформацiю про нашу iнiцiативу серед ваших колег. Ми вiдкритi для спiвпрацi з експертами, екологiчними органiзацiями та активiстами з усього свiту.

Наш сайт англiйською мовою: <https://uwecworkgroup.info/>

UWEC Work Group
2022
